

Anders Lundberg:

“Känner ni inte att något händer?” – “Nä”

Nyligen kom jag att av en händelse lyssna på en präst som talade om att kyrkan i nutiden ser tecken på förnyelse. Vårtecken. Prästen ställde frågan: “Känner ni inte att något händer?” Det fick i gång mina tankar. Känner jag att det är något som händer?

Vad prästen åsyftade var tecken på att intresse för kristen tro går upp och att kristen tro har en annorlunda plats mot tidigare i den offentliga debatten. Prästen nämnde att det till och med fanns kulturpersonligheter som trätt fram och förklarat sig ha en kristen tro.

Om jag går till min närkontext, min familj, mina vänner, mina grannar och min yrkeskontext, uppfattar jag inte vad prästen talar om. Jag känner inte att “något händer”. Det sekulära är normen och det sekulära tänkandet växer och omstrukturerar sig på ett enastående sätt för att vinna och befästa sina lärjungar.

Så på prästens fråga ville jag – även om det är oartigt – gärna svara: “Nä.”

För det största kyrkosamfundet Svenska kyrkan är siffrorna för bara de senaste sex åren iögonfallande. Det har nu gått så lång tid att pandemieffekter inte längre är relevanta. För Svenska kyrkans del handlar det om ett tapp på deltagare vid huvudgudstjänster på över en miljon på sex år (2018-2024). 25 % av gudstjänstbesöken är borta.

För gudstjänster totalt – alltså besök vid dop, konfirmation, begravningar och andra gudstjänster – är tappet ca tre och en halv miljon. Även där är nästan exakt 25 % av gudstjänstbesöken borta. En medlem i samfundet deltar i snitt vid en huvudgudstjänst en halv (0,5) gång per år. Kyrkorna är påtagligt tommare idag än de var bara 2018.

Samtidigt förstår jag ju vad prästen åsyftade. Även jag har sett exemplen på människor som kommit till tro på Jesus och som gör det på ett annorlunda sätt än, säg, för tio år sedan. Just dessa exempel, som i min kyrkliga kontext kan räknas till flera till antalet, tillhör några av de största glädjeämnena även för mig. När jag tänker på några av dem som kommit till tro ser jag konkret hur den helige Ande verkat på deras hjärta och de fått nåden att också ta emot Jesus i sitt liv.

I denna artikel skulle jag vilja sätta in dessa vitt skilda bilder i ett större sammanhang och sedan försöka antyda något uppbyggligt till följd av det.

Den ständigt skiftande tidsandan

I boken *Tanke och dröm: Svensk idéhistoria från 1900* av Svante Nordin (Timbro, 2021) berättar Nordin hur den svenska idéhistorien – alltså studiet av idéers och tankars utveckling över tid – utvecklades under 1900-talet i olika samhällssfärer. Författarnas, akademins, tidningarnas och politikens idéer. Men även humaniorans och teologins.

En slående sak i Nordins framställning är hur nya idéer hela tiden bryts emot gamla och hur det sker en pendelrörelse mellan radikalism, alltså brott mot tidigare traditioner, och återgång till äldre ideal. Det är i alla fall ett sätt att uttrycka saken i generella termer.

Men av Nordins framställning tycker jag framgår att den idémässiga utvecklingen verkligen *i en viss riktning*. Den kulturella radikaliteten på 1880-talet, modernismens genomslag i samhällslivet under

mellankrigsåren och den politiska och sociala funktionalismen är den huvudsakliga tonsättningen. Det är inte endast en extrem pendelrörelse som snart kommer att mötas av en liknande extrem pendelrörelse åt andra hållet. Samhället har sedan i vart fall 1880-talet varit på väg *någonstans*: vår svenska självbild av upplysning och rationalitet är och har länge varit ett dominerande drag i vårt sätt att tänka.

Om det kommer fortsätta att vara så de närmsta 150 åren är naturligtvis oklart. Nordin avslutar sin bok med att notera att vissa av de moderna idealens sammanbrott ännu inte lett till att de ersatts av nya idéer. Nordin menar också att det bara på senare tid skett ett "epistemiskt klimatskifte", ett stämningsskifte, där normlöshet ersatts av ett visst uppvärderande av vetenskap och tankar om objektiva sanningar. Vad det ska leda är dock oklart.

Nordin skriver:

"Folkhemmets långa era av målmedveten strävan att bygga välfärdsstaten hade ersatts av drömmen om en gränslös och mångkulturell värld. Denna dröm hade gått i kras utan att ersättas av någonting särskilt." (Nordin, a. a., s. 404).

Nordin skriver att även om fakta och sanning kommit tillbaka på bred front, så görs dock ingen skillnad mellan vetenskapliga sanningar och åsikter. Ibland rena åsikter – såsom genusvetenskapens idéer om könsmaktsordningar – tappas inte status i brist på evidens, istället framställs de som objektiva sanningar.

Ett återkommande tema om kristendomens återkomst

Egentligen är det ingen nyhet att påstå att kristendomen har sin återkomst. Detta är faktiskt ett återkommande tema i den moderna kristna historien. Jag ska försöka ge en bild av vad jag menar med det.

Ungefär från 1880-talet bröt sekulariseringen på allvar in i Sverige. I det offentliga livet dominerade intellektuella som, fastän vissa av

dem ibland återknöt till kristen tro, genom sin verksamhet fick en totalt sett negativ verkan på det kyrkliga livet. Det handlade om sådana inflytelserika akademiker och författare som Viktor Rydberg, Knut Wicksell, Ellen Key, Hjalmar Söderberg och Axel Hägerström. År 1909 publicerade Dagens Nyheter den omtalade artikelserien om "Kristendomen och den fria tanken" där statskyrkans präster kritiserades för att egentligen inte tro på djävulen eller helvetet. Den kulturradikala linjen växte starkt.

Men redan i början av 1900-talet mötte den kulturradikala rörelsen motstånd. Kyrkliga förbundet för evangelisk luthersk tro var en sådan motrörelse som hade stor betydelse lokalt. Nationellt representerar ungkyrkorörelsen och personligheter som Nathan Söderblom – fastän han egentligen stod för den liberala teologin – ett motstånd mot kulturradikalismen och en uppvärdering av de traditionella värderingarna. Under tiden fram till andra världskriget tappade liberalteologin mark på de teologiska fakulteterna och traditionell kristendom nådde många unga.

Hedenius minskade popularitet och den profetiske Tord Nordblom

Ibland fokuseras i den kyrkliga debatten på 1950-talets traumatiska Hedeniusdebatter, där statskyrkans prästerskap, möjligen med undantag av Bo Giertz, inte förmådde anlägga moteld emot Hedenius kristendomskritik. Vad man mer sällan noterat är hur Ingemar Hedenius under 1960-talet blev otidsenlig. Hans stora fokus på vetenskaplig stringens tappade popularitet och flera av hans lärjungar vände sig emot honom (Nordin, a. a., s. 322).

Under 1950-talet var det många kulturpersonligheter som talade varmt för den kristna tron och bland annat blev det populärt att konvertera till den romerska kyrkan. I antologin Varför jag blev katolik (1955) samlade Sten Stolpe en lång rad vittnesbörd om konversioner till Rom, med tonvikt på olika kulturpersonligheter. Stolpe noterade i inledningen till boken: "*F. n. är det högsta mode*

bland de unga diktarna att smycka sina dikter med citat från kyrkofäder eller att använda liturgiska termer.” Detta var för övrigt något som Hedenius beklagade.

1960-talet präglades av den s.k. 68-rörelsen, som var allt annat än kristendomsvänlig. De kyrkliga företrädare som anknöt till rörelsen gjorde det genom att, här förenklat, ersätta Jesus med Marx och Mao. Men även när denna rörelse fått några år på nacken började man åter tala om “Kristendomens återkomst”.

Vid en samling i Göteborgs domkyrka 1988 avhandlade flera talare krisen i kyrkan. En ung Tord Nordblom talade där märkligt profetiskt om de kommande kraven på prästkandidater att acceptera samkönade äktenskap. Samtidigt hade samlingen en påtagligt positiv stämning över sig. Flera återkom till samtidens öppenhet för kristen tro och Nordblom uttryckte i glädje att “Nu är förnyelsen på gång”. (Kyrklig dokumentation.nu, Ljudarkiet, Giertz Bo m.fl. Hur se på framtiden i kyrkan? Saml. Gbg Domk. 1988).

Pessimistisk Bo Giertz men optimistisk Erik Petré

Från samma tid märks den ambitiösa antologin En ny bok om Kyrkan (1989, red. Christian Braw). I förordet framför visserligen Bo Giertz den synpunkten att Svenska kyrkan de senaste tre decennierna upphört både att vara en apostolisk kyrka och ett uttryck för Kristi Kyrka (s. 13). Vi talar nog sällan om att detta var vad Bo Giertz – författaren till den epokavgörande Kristi Kyrka (1939) – ansåg på ålderns höst. I antologin för övrigt framförs dock en stor mängd optimistiska samtidsbetraktelser.

Folke T. Olofsson framför att det man idag bevittnar är “moralens och religionens återkomst” (s. 206). Två av bidragen i antologin är skrivna av lekmannen Erik Petré, som utövade en stark påverkan på efterkrigstidens prästgeneration, särskilt de högkyrkliga. Petré gör analysen att det svenska samhället på senare tid på ett unikt sätt öppnat sig för kristen tro. Människor har på nytt en tydlig öppenhet

för kristen tro. Skiftet i tidsandan identifierar Petrén till året 1975! (s. 29 f.). Petrén skriver i sitt andra bidrag: *“Landet är som kanske aldrig förr – kanske aldrig senare – öppet för Kristus”* (s. 174).

I slutet på 2024 skrev den göteborgsbaserade statsvetaren Andreas Johansson Heinö en text om religionens återkomst. Detta med anledning av förra vinterns mediala uppmärksamhet kring tonåringars intresse för kristen tro. Johansson Heinö skriver om religionens återkomst att *“Det kan säkert vara sant, men jag tror mig ha läst liknande texter så gott som årligen i minst femton år.”* En sökning i KB:s tidningsarkiv visar att teman om kristendomens och religionens återkomst varit återkommande teman i svenska dagstidningar sedan 1990-talet, dock med ökad uppmärksamhet från och med 2017. I min sökning verkar ämnet varit mer omtalat i dagspressen omkring 2017 än 2024-2025.

Tidsandan och den helige Andes verksamhet är inte samma sak

I denna genomgång har jag inte tagit med en stor mängd händelser och rörelser inom kristendomen i Sverige. Men jag har försökt att notera upprepade *upplevelser av kristendomens återkomst* under de senaste 100 åren i Sverige.

Min poäng med artikeln har varit att samhällsandan i sig ständigt är något som skiftas och att det, ur ett rent världsligt tänkesätt, är naturligt med pendelrörelser. Jag har velat betona att detta är något som sker trots att den totala samhällsriktningen går åt ett visst håll. Även i ett samhälle som tydligt, på lång sikt, vänder sig bort från Gud kan kyrkan återkommande uppleva sin förnyelse och föryngring.

Detta är något att glädja sig över och tacka Gud för. Jag har här helt bortsett ifrån att en del av den offentliga uppmärksamheten kring *“religionens återkomst”* endast gäller politiskt korrekt religion, oftast centrerat kring att de tre frågorna kvinnliga präster, samkönade äktenskap och abort ska accepteras. Om dessa tre konkreta frågor

inte accepteras möts religionens återkomst i regel av offentlig panikångest.

En *negativ* sak med uppmärksamhet kring dessa frågor är att det blir ett visst fokus på väckelsen som känsla: alltså samlandet av de stora skarorna. Kyrkans uppgift är dock inte att söka väckelsen och inte ens att lägga så mycket uppmärksamhet kring om den kommer då och då eller inte. Kyrkans uppgift är endast att sprida evangeliet i den jord där kyrkan råkar finnas. I luthersk teologi betonas att kyrkan kan vara en liten skara, ja en rest mitt i ett ogudaktigt släkte. Det innebär nog inget förbud mot väckelser, men det synes inte vara ett mått i sig på Kyrkans trohet till hans ord om de stora skarorna dyker upp eller ej.

Dessutom kan stora skaror vara skadligt för vårt inre andliga liv, eftersom det kan invagga oss i en falsk säkerhet om att vi har den sanna kristendomen och leda till att vi inte söker omvändelse och tro.

Slutligen måste man minnas att det är den helige Andes verk om en människa kommer till tro. Kanske kan ibland tidsandan hjälpa människor att lyssna på den helige Andes kallelse, men ytterst sett är det Gud som verkar på våra hjärtan och som bestämmer om vi ska komma till tro eller ej.

Publicerad i Kyrka och Folk nr 8, 2025